

BẢO TÀNG PHỤ NỮ VIỆT NAM - MỘT THẬP NIÊN ĐỔI MỚI

DUYANG THỊ HẰNG*

Là một thiết chế văn hóa đặc biệt của Hội Liên hiệp Phụ nữ Việt Nam (LHPNVN), chính thức mở cửa phục vụ công chúng từ ngày 20/10/1995, đến nay, Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam (BTPNVN) đã trở thành một điểm đến hấp dẫn, được công chúng, đặc biệt là giới chuyên môn và khách tham quan quốc tế đánh giá cao.

Liên tiếp từ năm 2012 đến nay, BTPNVN được công chúng của website TripAdvisor bình chọn là điểm du lịch hấp dẫn ở Hà Nội, lọt vào Top 25 bảo tàng hấp dẫn nhất châu Á. Từ vị trí 11/25 năm 2013, năm 2014, Bảo tàng được bình chọn ở vị trí 6/25. Đồng thời, BTPNVN cũng đứng trong Top 10 bảo tàng hấp dẫn nhất Việt Nam. Thành tích trên là kết quả của cả một chặng đường nỗ lực, kiên trì phấn đấu, đổi mới toàn diện trong triển khai nghiên cứu, sưu tầm và trưng bày chuyên đề, tổ chức các hoạt động truyền thông, giáo dục và chương trình công chúng. Đặc biệt là việc thực hiện Dự án chỉnh lý nâng cấp hệ thống trưng bày thường xuyên của BTPNVN, được khánh thành đúng vào dịp kỷ niệm 1000 năm Thăng Long - Hà Nội và 80 năm thành lập Hội Liên hiệp phụ nữ Việt Nam 20/10/2010.

1. Tổ chức hoạt động đổi mới theo hướng tiếp cận của một bảo tàng giới năng động và độc đáo

Nhận thức đúng về một bảo tàng giới, về vai trò của bảo tàng trong xã hội, về việc trưng bày

di sản trong một xã hội đa văn hóa, trưng bày của BTPNVN đã có những thay đổi căn bản. Nội dung không chỉ dừng ở những chủ đề lịch sử xa xưa hay lịch sử cách mạng mà đã hướng đến những vấn đề của cuộc sống đương đại; ngoài các tấm gương tiêu biểu, điển hình, trưng bày đã đề cập đến đời sống đông đảo của những người phụ nữ bình dân, đặc biệt là nhóm phụ nữ yếu thế với những câu chuyện bình dị của họ trong cuộc sống hàng ngày.

Từ năm 2004, BTPNVN bắt đầu chuyển hướng nghiên cứu, trưng bày theo cách tiếp cận này. Bám sát các vấn đề thời sự của đất nước, của Hội LHPNVN, nhiều cuộc trưng bày thể hiện cuộc sống của người phụ nữ, nội dung không chỉ ngợi ca, tôn vinh một chiều về những đóng góp, mà đã đề cập đến những thách thức, khó khăn, những hy sinh, mất mát của người phụ nữ, đặc biệt là những vấn đề mà họ đang phải đối mặt trong cuộc sống đương đại. Đó là cuộc sống của những người phụ nữ kém may mắn, phụ nữ đơn thân, những phụ nữ là nạn nhân của ma túy, HIV-AIDS, bạo lực gia đình, buôn bán phụ nữ qua biên giới, những khó khăn của doanh nghiệp nữ trong thời kỳ hội nhập, lao động di cư,... Nhiều cuộc trưng bày mang tính phản biện xã hội sâu sắc, thể hiện được tiếng nói của cộng đồng, có tiếng vang với công chúng trong và ngoài nước, như: Triển lãm "Cuộc sống của phụ nữ làng chài Cửa Vạn" (9/2004), "Ai? Người quan tâm" (12/2006) về các

* Bảo tàng Phụ nữ Việt Nam

nạn nhân HIV/AIDS, “Những người phụ nữ vượt lên số phận” (3/2007), và đặc biệt là “Gánh hàng rong” (9/2008), “Đổi thay để thay đổi” (11/2009) về các nạn nhân của bạo lực gia đình, “Chốn bình yên” (11/2011) về vấn đề buôn bán phụ nữ; “Chuyện những bà mẹ đơn thân” (3/2011); “Tín ngưỡng thờ Mẫu” (1/2012), “Đêm sáng” về phụ nữ lao động di cư ở chợ đêm Long Biên (3/2012) và “Chuyện của Chợ” (3/2014)...

2. Tôn trọng tiếng nói của chủ thể, tăng cường sự tham gia của cộng đồng trong các hoạt động

Tôn trọng và phát huy tiếng nói của chủ thể văn hóa là một đặc trưng cơ bản của các trưng bày chuyên đề của BTPNVN. Bảo tàng đã tạo cơ hội ngày càng nhiều hơn cho chủ thể văn hóa nói lên tiếng nói của họ, khuyến khích họ không chỉ với tư cách người xem, mà tham gia một cách chủ động, sáng tạo vào các hoạt động của bảo tàng...

Cuộc sống của phụ nữ làng chài Cửa Vạn (9/2004) là cuộc trưng bày đầu tiên đánh dấu bước chuyển biến mới này. Những khó khăn, thiệt thòi cũng như những mơ ước và nguyện vọng của phụ nữ, trẻ em làng chài đã được bảo tàng giới thiệu đến công chúng bằng chính tiếng nói của họ được thể hiện qua các bài viết và những thước phim trong hai bộ phim: “Một ngày của phụ nữ làng chài Cửa Vạn” và “Làm mẹ của phụ nữ Cửa Vạn”.

Kể từ đó, việc thể hiện tiếng nói của chủ thể văn hóa, tạo điều kiện cho cộng đồng thể hiện vai trò của mình gần như đã trở thành nguyên tắc trưng bày của BTPNVN. Điển hình như trưng bày “Tín ngưỡng thờ Mẫu”; “Kỷ vật còn mãi với thời gian”; “Chuyện những bà mẹ đơn thân”; “Đêm sáng”... Cộng đồng đã được tham gia vào hầu hết mọi hoạt động của bảo tàng: từ việc lựa chọn nội dung, sưu tầm hiện vật, trưng bày đến các hoạt động giao lưu, trình diễn, hội chợ...

Bên cạnh các hoạt động trên, cộng đồng còn “tự thể hiện mình” qua việc sáng tác, chia sẻ những câu chuyện cảm động về những người phụ nữ với những số phận, cuộc đời và hoàn cảnh đặc biệt trong cuộc thi viết về “Những người phụ nữ vượt lên số phận” do BTPNVN phối hợp với *Báo Lao động* tổ chức. 450 học sinh Trường THCS. Nguyễn Du đã được tham gia một chương trình giáo dục phong

phú với việc tham quan, tìm hiểu, trả lời câu hỏi liên quan đến nội dung trưng bày, tham gia cuộc thi viết, vẽ về những người bà, người mẹ được giới thiệu trong triển lãm “Những người phụ nữ vượt lên số phận”. 40 tác phẩm xuất sắc nhất đã được lựa chọn và trưng bày. Đây là một thể nghiệm thành công của BTPNVN trong việc tổ chức các chương trình giáo dục cho học sinh.

Việc giới thiệu “nhiều giọng nói”, thể hiện đa dạng tiếng nói của cộng đồng đã được thể hiện rõ nét qua triển lãm “Gánh hàng rong”. Đây là sự thể nghiệm đầu tiên của BTPNVN. Trong triển lãm này, các chủ thể là những người bán hàng rong và những đối tượng có liên quan (những người mua hàng, khách nước ngoài, người làm công tác quản lý)... đã cùng cất lên tiếng nói không chỉ qua các bức ảnh, các đoạn phỏng vấn, mà còn thể hiện qua hai bộ phim cộng đồng “Chuyện chị Dung” và đặc biệt là “Hàng rong - Tiếng nói của người trong cuộc”. Xu hướng này cũng được thể hiện rõ trong triển lãm “Đổi thay để thay đổi”, với tiếng nói của những phụ nữ, trẻ em, là nạn nhân của bạo hành gia đình và chồng/con của họ, các giáo viên, nhân viên xã hội, các luật sư...

3. Đổi mới các hoạt động truyền thông, giáo dục

Công tác tuyên truyền trên các phương tiện thông tin đại chúng, như: báo chí, truyền hình, phát hành các tờ gấp, sách ảnh... giới thiệu về các hoạt động của bảo tàng là việc làm tương đối phổ biến ở các bảo tàng Việt Nam. Tuy nhiên, các hoạt động này thường chỉ tập trung trong dịp khai mạc mà ít quan tâm đến việc tuyên truyền trước và sau khi khai mạc trưng bày, đặc biệt là việc tổ chức các hoạt động giáo dục, chương trình công chúng rất ít khi được các bảo tàng quan tâm.

Nhận thức được điều đó, BTPNVN đã có nhiều đổi mới như thường xuyên phát hành ấn phẩm: sách, ảnh, làm phim trưng bày... đáng kể nhất là những đổi mới trong hoạt động giáo dục. Trước đây, hoạt động này được hiểu là việc tuyên truyền phục vụ khách tham quan và trên thực tế chỉ được thể hiện qua nhiệm vụ hướng dẫn khách tham quan. Liên tiếp trong nhiều năm, BTPNVN đã đẩy mạnh việc tổ chức các hoạt động giáo dục, chương trình công chúng với

phương châm phát huy vai trò của cộng đồng. Điển hình như: “Những phụ nữ vượt lên số phận” có chương trình giáo dục với học sinh và thi tìm hiểu, trưng bày các tác phẩm các em viết về mẹ; “Gánh hàng rong” có tập huấn cho chính những người bán hàng rong, giúp họ có nhận thức tốt hơn để giữ gìn vệ sinh môi trường, đảm bảo vệ sinh an toàn thực phẩm, tuân theo những luật lệ của thành phố; Triển lãm “Gánh hàng rong qua góc nhìn sinh viên”, trưng bày các bài viết, các bức ảnh về cuộc sống của những người bán hàng rong, do sinh viên Khoa Báo chí Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn thể hiện; Triển lãm “Khám phá Singgaposắc màu di sản” có các hoạt động mặc thử trang phục, ngửi mùi gia vị, vẽ tranh...

4. Tổ chức hoạt động nghiên cứu khoa học và chuyên môn đi vào chiều sâu, đặt nền móng để thực hiện Dự án đổi mới nội dung chính lý trưng bày

Xác định nghiên cứu khoa học là khâu then chốt để nâng cao chất lượng hoạt động chuyên môn, tháng 5/2003, Hội đồng khoa học của BTPNVN đã được kiện toàn và bắt đầu một chương trình hoạt động mới mà nhiệm vụ trọng điểm là tổ chức các đề tài nghiên cứu khoa học có ý nghĩa thực tiễn, phục vụ hiệu quả cho quá trình xây dựng nội dung trưng bày mới của BTPNVN.

Trong 5 năm, đã có 13 đề tài nghiên cứu được thực hiện với sự tham gia của toàn thể cán bộ chuyên môn. Đặc biệt, đề tài “Phụ nữ các dân tộc Việt Nam với việc bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa gia đình truyền thống”, gồm 7 đề tài nhánh, đã góp phần định hình một chủ đề mới trong trưng bày là phụ nữ với việc bảo tồn các giá trị văn hóa gia đình.

Việc triển khai các đề tài nghiên cứu khoa học trong giai đoạn này đã góp phần đào tạo, nâng cao năng lực nghiên cứu cho cán bộ, giúp họ có đủ kiến thức và kỹ năng cần thiết khi làm việc với các chuyên gia nước ngoài, đồng thời, góp phần định hướng nội dung công tác sưu tầm để bổ sung hiện vật cho kho cơ sở và xây dựng những sưu tập hiện vật mới, với gần 8000 hiện vật được nhập kho, là cơ sở quan trọng cho việc hình thành nội dung nghiên cứu trưng bày và lựa chọn hiện vật sau này.

Bên cạnh đó, các hội thảo khoa học đánh giá hệ thống trưng bày cũ và đề xuất nội dung trưng bày mới đã được triển khai hết sức nghiêm túc trong 2 năm (2007 - 2008). Với nhận thức mới - “trưng bày bảo tàng là một sản phẩm hàng hóa”, muốn bán chạy thì trưng bày phải đáp ứng nhu cầu của người xem, Bảo tàng đã tổ chức khảo sát ý kiến của khách tham quan với nhiều đối tượng và toàn thể cán bộ, nhân viên bảo tàng. Trên cơ sở của cuộc khảo sát, nhóm nghiên cứu xây dựng đề cương chính lý trưng bày, qua 16 lần sửa chữa, xin ý kiến của 19 nhà khoa học đầu ngành, kết quả đề cương tiếp tục được hoàn thiện trong quá trình làm việc với chuyên gia. Bên cạnh việc xây dựng nội dung, Bảo tàng tiến hành tổng kiểm kê kho bảo quản, quản lý hiện vật bằng phần mềm vi tính và bảo quản theo quy trình của ngành. Đó là những điều kiện tiên đề hết sức quan trọng để bảo tàng chủ động nắm bắt cơ hội thực hiện công cuộc đổi mới.

5. Tích cực học hỏi chuyên gia trong nước và quốc tế, nắm bắt cơ hội để tiến hành công cuộc đổi mới

Ngoài việc tranh thủ ý kiến các chuyên gia trong nước, BTPNVN hết sức quan tâm các ý kiến tư vấn của chuyên gia nước ngoài, như: TS. Helka Ketonen - chuyên gia di sản văn hóa và bảo tàng (Văn phòng UNESCO tại Hà Nội), Giáo sư Ama Gala, Kapaia Junie - nhà thiết kế trưng bày Phần Lan, chuyên gia bảo tàng Thụy Điển... Đồng thời, Bảo tàng thử nghiệm và tiếp cận những cái mới của các bảo tàng thế giới thông qua một số trưng bày chuyên đề, như: *Cuộc sống của phụ nữ làng chài Cửa Vạn, Gánh hàng rong*; trao đổi, chia sẻ kinh nghiệm về trưng bày bảo tàng hiện đại và vấn đề giới trong trưng bày bảo tàng. Qua đó, đội ngũ lãnh đạo và cán bộ BTPNVN đã có những nhận thức mới về việc thể hiện đậm nét khía cạnh giới trong trưng bày.

Đây cũng là quá trình Ban giám đốc BTPNVN đã thể hiện sự nhạy bén trong việc nắm bắt thời cơ, mạnh dạn xin Nhà nước cấp kinh phí cho giai đoạn 2 của dự án (nội thất trưng bày), đảm bảo thực hiện được mục tiêu xây dựng một bảo tàng hiện đại; khéo léo sử dụng nguồn tài chính hạn hẹp để tận dụng được chất xám và khả năng tối đa của chuyên gia nước ngoài; chủ

động tìm kiếm thêm nguồn lực từ các tổ chức phi chính phủ để thực hiện ý tưởng đổi mới.

6. Kiên trì theo đuổi mục tiêu xây dựng một bảo tàng hiện đại giàu bản sắc

Với việc thực hiện Dự án chỉnh lý nâng cấp hệ thống trưng bày thường xuyên, Bảo tàng đã từng bước hiện thực hóa ý tưởng xây dựng một bảo tàng hiện đại giàu bản sắc với quy trình công nghệ theo quy chuẩn quốc tế. Đó là phát triển ý tưởng và nội dung trưng bày trên cơ sở tài liệu, hiện vật đã có; xác định các nguyên tắc lựa chọn tài liệu, hiện vật, tổ chức lộ trình khoa học trong trưng bày, biên tập bài viết, chú thích, phiếu thông tin, catalogue; tổ chức các nhóm nghiên cứu trưng bày theo hướng curator, thiết kế ý tưởng, đồ họa trong trưng bày và catalogue, xây dựng tài liệu truyền thông, hệ thống biển chỉ dẫn; Việc thực hiện các chương trình nghe nhìn trong bảo tàng, như: làm phim trưng bày, hệ thống tai nghe, video, tổ chức các không gian tái tạo, tương tác, khám phá cho khách tham quan... Tất cả để tạo ra hình ảnh mới, bản sắc riêng của bảo tàng với phong cách đồ họa quy chuẩn về màu sắc, mang tính nguyên tắc trong trưng bày cũng như các tài liệu truyền thông và hệ thống biển chỉ dẫn với 3 ngôn ngữ Việt, Anh, Pháp.

Bên cạnh việc chuẩn bị cho ra đời hệ thống trưng bày mới, BTPNVN cũng song song triển khai một số công việc khác phục vụ cho chương trình mở cửa trở lại: tài liệu truyền thông, lô gô mới, xây dựng một phòng khám phá dành cho trẻ em, chuẩn bị tổ chức các trưng bày chuyên đề về Hội LHPNVN, về tín ngưỡng thờ Mẫu để bổ sung cho những nội dung còn đang khuyết thiếu trong hệ thống trưng bày thường xuyên và tiếp tục hoàn thiện hạng mục tường rào, sân vườn, khu vệ sinh, lối đi cho người khuyết tật... để tạo nên vẻ đẹp hoàn thiện của công trình.

7. Đa dạng hóa các hoạt động để thu hút công chúng

Sau ngày khánh thành mở cửa trở lại, cùng với các chuyên đề trưng bày mới, Bảo tàng tập trung vào việc tổ chức các hoạt động để thu hút công chúng. Hàng loạt tài liệu truyền thông với hình ảnh lô gô mới của Bảo tàng, như: 10 hiện vật hấp dẫn nhất, catalogue, tờ gấp, các ấn phẩm trong cửa hàng lưu niệm mang dấu ấn

riêng của Bảo tàng cũng như các chương trình nghe nhìn khác đã được ra mắt công chúng.

Nhằm quảng bá rộng rãi hơn nữa hình ảnh của BTPNVN, từ 8/3/2010, trang thông tin điện tử với 2 ngôn ngữ tiếng Việt và Anh chính thức đi vào hoạt động và tiếp tục được nâng cấp, góp phần tăng cường thông tin trao đổi giữa Bảo tàng với công chúng trong và ngoài nước. Một chiến lược hoạt động truyền thông và giáo dục cũng được Bảo tàng nghiên cứu xây dựng nhằm đáp ứng yêu cầu ngày càng cao của công chúng, phục vụ tốt các đối tượng khách tham quan. Ngay trong dịp khánh thành hệ thống trưng bày thường xuyên, một phòng khám phá cho trẻ em, các không gian tương tác cho khách tham quan cũng đi vào hoạt động. Trong các năm sau đó, nhiều chương trình hoạt động, tổ chức sự kiện cụ thể được xây dựng và thực hiện một cách khoa học, bài bản, thu hút sự quan tâm của đông đảo công chúng, đặc biệt là trẻ em. Đó là các chương trình sân chơi LEGO, chào hè, hội sách, trình diễn thời trang, lễ hội hoa, hội chợ... Điều đáng nói là các hoạt động này đều được thực hiện trên phương châm xã hội hóa, huy động nguồn lực từ nhiều phía, có sự tham gia của các cá nhân, tổ chức chính phủ và phi chính phủ...

Bên cạnh đó, Bảo tàng đã tích cực mở rộng hoạt động giao lưu, trao đổi, quảng bá hình ảnh, chủ động tham gia các diễn đàn, hội thảo, hội nghị quốc tế. Là thành viên của Hội đồng Bảo tàng quốc tế (ICOM), Hiệp hội các bảo tàng phụ nữ thế giới, Tổ chức Di sản phi vật thể liên thành phố (ICCN). Hằng năm, Bảo tàng thường xuyên tổ chức đưa các sưu tập hiện vật đi triển lãm ở bảo tàng các nước, các hội nghị quốc tế nhằm tuyên truyền giới thiệu các giá trị văn hóa của dân tộc và phụ nữ Việt Nam đến bạn bè thế giới...

Nhìn lại chặng đường đổi mới của BTPNVN, chúng ta trân trọng và tự hào với những thành quả đã đạt được, đồng thời cũng thấy rõ hơn những yêu cầu, đòi hỏi ngày càng cao của công chúng để có thêm động lực, tiếp tục phấn đấu đưa BTPNVN trở thành một địa chỉ văn hóa hấp dẫn, xứng đáng với sự tin cậy của Đảng, Nhà nước, của Hội LHPNVN và các tầng lớp phụ nữ cả nước./.

D.T.H

(Ngày nhận bài: 02/03/2015; Ngày phân biện đánh giá: 21/4/2015; Ngày duyệt đăng bài: 25/4/2015).